

บทที่ 2

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาครั้งนี้ มีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในเรื่องต่างๆ ดังต่อไปนี้

1. สภาพทั่วไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
3. โครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของกรมส่งเสริมการเกษตร
4. แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ
5. การบริหารและการจัดการการท่องเที่ยว
6. แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา
7. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. สภาพทั่วไปของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

บุรีรัตน์ สามัคคียะ (2544 : 1-9) กล่าวว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ หรือภาคอีสาน เป็นพื้นที่บริเวณกว้างใหญ่ของที่ราบสูงโคราชซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวอย่างชัดเจนจนสามารถแยกจากภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทยตามลักษณะทางกายภาพ โดยทางทิศเหนือและทิศตะวันออก มีแม่น้ำโขงกั้นพรมแดนกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและกัมพูชาประชาธิปไตย ทิศตะวันตกติดต่อกับภาคเหนือและภาคกลาง ซึ่งกั้นด้วยเทือกเขาเพชรบูรณ์ (คงพญาเย็นหรือคงพญาไฟ) ทิศใต้ติดต่อกับภาคกลางและจังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก โดยมีเทือกเขาสันกำแพงและเทือกเขาพนมดงรักเป็นแนวกั้น

พื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่เป็นป่าและภูเขา มีที่ราบเล็กน้อยพื้นดินส่วนใหญ่เป็นดินปนทราย ภูมิอากาศค่อนข้างร้อนและแห้งแล้ง แต่มีแม่น้ำสำคัญหลายสายที่ไหลหล่อเลี้ยงผู้คนในภาคอีสาน ได้แก่ แม่น้ำชี แม่น้ำมูล แม่น้ำพอง แม่น้ำป่าสัก และแม่น้ำโขง ซึ่งกั้นเขตแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน

จังหวัดในภาคอีสานมีทั้งหมด 19 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น ชัยภูมิ นครพนม นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม มุกดาหาร ยโสธร ร้อยเอ็ด เลย ศรีสะเกษ สกลนคร สุรินทร์ หนองคาย หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ อุรธานี และจังหวัดอุบลราชธานี

ภูมิภาคส่วนนี้ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 170,226 ตารางกิโลเมตร หรือหนึ่งในสามของพื้นที่ทั้งประเทศ เช่นเดียวกับประชากรภาคอีสานซึ่งมีถึงหนึ่งในสามของประเทศเช่นเดียวกัน นับเป็นภูมิภาคที่ยิ่งใหญ่และมีความสำคัญมากแห่งหนึ่งของประเทศไทย

1.1 ประวัติศาสตร์

ดินแดนแห่งเทือกเขาและที่ราบสูงนี้ปรากฏร่องรอยการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ก่อนประวัติศาสตร์มากมาย ตามที่กรมศิลปากร ได้ทำการขุดพบทั้งโครงกระดูก เครื่องปั้นดินเผา เครื่องประดับ และภาพเขียนสีตามผนังถ้ำมากมายบริเวณเทือกเขาภูพานที่พาดผ่านทางเหนือของภาค ได้แก่ ที่จังหวัดอุรธานี ขอนแก่น กาฬสินธุ์ และจังหวัดสกลนคร ไปทางทิศตะวันออกจนถึงริมฝั่งแม่น้ำโขงที่จังหวัดนครพนมและจังหวัดอุบลราชธานี ส่วนมากเป็นภาพเขียนสีแดง ภาพมือคน สัตว์ และลวดลายเรขาคณิตที่มีลักษณะการเขียนแบบง่ายๆ สิ่งเหล่านี้บ่งชี้ว่ามีกลุ่มคนตั้งถิ่นฐานอยู่ในภาคอีสานมานานแล้วและมีอารยธรรมเป็นของตนเอง ไม่ได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาจากที่อื่น

1.2 วัฒนธรรมประเพณี

ความเป็นอยู่ของชาวไทยในภาคอีสานค่อนข้างเรียบง่าย อุปนิสัยซื่อตรง อ่อนโยน ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม เป็นมิตร อคทน และมีระบบสังคมเป็นแบบเครือญาติ จนได้สมญาว่า “ถิ่น ไทยดี” เมื่อพิจารณาจากขนบธรรมเนียมประเพณี ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านตลอดจนสำเนียงภาษาที่ใช้พูดและลักษณะผิวพรรณแล้ว วัฒนธรรมประเพณีของภาคอีสาน แบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ คือ

ภาคอีสานตอนบน หรือกลุ่มวัฒนธรรมลุ่มแม่น้ำโขง ได้แก่ บริเวณเทือกเขาภูพาน ตอนบนไปจรดริมฝั่งแม่น้ำโขง มีประชากรจำนวนมากได้อพยพย้ายถิ่นฐานจากฝั่งซ้ายมาสู่ฝั่งขวาของแม่น้ำโขง ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในจังหวัดกาฬสินธุ์ ขอนแก่น นครพนม มุกดาหาร ร้อยเอ็ด เลย สกลนคร หนองคาย หนองบัวลำภู อำนาจเจริญ อุรธานี และจังหวัดอุบลราชธานี นอกจากชาวไทยอีสานซึ่งมีมากถึงร้อยละ 95 แล้ว ยังมีชาวผู้ไทยอีกด้วย (เป็นคนไทยที่อพยพมาจากแคว้นสิบสองจุไทยหรือบริเวณเมืองแถน หรือเขินเขินฟูของเวียตนามในปัจจุบัน ซึ่งแคว้นสิบสองจุไทยนี้เคยเป็นของไทยมาก่อน)

ภาคอีสานตอนล่าง อยู่ในบริเวณพื้นที่เทือกเขาภูพานตอนล่างหรือบริเวณแอ่งโคราช ลักษณะภูมิประเทศทั่วไปเป็นที่ราบสูงและแนวหินภูเขาไฟที่ดับสนิทแล้ว เนื่องจากภาคอีสานตอนล่างเคยเป็นเส้นทางการเดินทางของชนกลุ่มขอมโบราณ จึงมีโบราณสถานเก่าแก่ที่ได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมจาก “หัวเมืองเขมรป่าดง” มาก กลุ่มชนในอีสานตอนล่างมีทั้งชาวเขมรสูง

ชาวกูย(ส่วย) ชาวไทยโคราช ชาวกระโซ่ ชาวแสก ชาวภูลา และชาวไทยซ้อ กลุ่มชนเหล่านี้อาศัยอยู่ในจังหวัดชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ มหาสารคาม ยโสธร ศรีสะเกษ และจังหวัดสุรินทร์

เครื่องแต่งกายพื้นบ้านของภาคอีสานเป็นผ้าทอมือทั้งจากฝ้ายและไหม สตรีไทยอีสานจะนุ่งผ้าซิ่นสั้นแค่ง่า สวมเสื้อแขนกระบอก ห่มสไบ เก้ามวย และทัดดอกไม้ ส่วนชายนุ่งกางเกงหรือโสร่ง สวมเสื้อคอคาคผ้าขาวม้า เครื่องประดับส่วนใหญ่ทำด้วยเงินและทอง

ภาษาพูดของชาวไทยอีสานคล้ายคลึงกับภาษาลาว ซื่อและสื่อกเข้าใจได้ง่าย นับเป็นเอกลักษณ์เด่นอย่างหนึ่งของภาคอีสาน

อาหารอีสานรสชาติจะแซ่บ เผ็ดจัด และมีครบแทบทุกรส อาหารที่ขึ้นชื่อคือ ส้มตำ นอกจากนี้ยังมีส้มเครื่องใน ชกเล็ก แจ่วฮ้อน (สุกี้อีสาน) ปลาสาม ถาย น้ำพริก และแจ่วต่างๆ จิ้มกับผัก ส่วนจังหวัดที่อยู่ติดแม่น้ำโขงจะมีปลาน้ำจืดให้รับประทาน (โดยเฉพาะปลาบึก) ชาวไทยอีสานส่วนใหญ่จะรับประทานข้าวเหนียว ยกเว้นในบางส่วนของจังหวัดนครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ ที่นิยมรับประทานข้าวเจ้ามากกว่าข้าวเหนียว

การละเล่นในงานเทศกาลและเมื่อว่างจากภารกิจต่างๆ ของอีสานเหนือ นิยมการแข่งการพ่อนในจังหวัดเร็วและสนุกสนาน เช่น แข่งบั้งไฟ หมอลำ ฟ้อนภูไท ถ้าง่วง ถ้าง่วงค้อม ประกอบเครื่องดนตรีประเภทพิณ แคน ซอ โปงกลาง และ โหวด ส่วนการละเล่นของทางอีสานใต้ มีเรืออันเร โกลมามั่วค เรือมตรข เรือมจันเตราะ เจริ่ง กันดริ่ม และกโนบ ดึงตอง ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ไม่นิยมใช้เครื่องดนตรีประเภทพิณและ โปงกลาง แต่จะใช้กลองเส็ง ฆ้องกับ ฆนุ โทณดินเผา กลอง สากไม้ ฆ้อง ปี่ เป็ คริว และเสนงกล

ประเพณีต่างๆ มักเกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ เช่น พิธีแห่ นางแมวหรือพิธีแก้เคล็ดเกี่ยวกับการขอฝน งานประเพณีบุญบั้งไฟ พิธีแฮกนาสู่ขวัญ และพิธีสู่ขวัญ วัว-ควาย เป็นพิธีขอความอุดมสมบูรณ์ให้พืชพันธุ์ธัญญาหาร ส่วนประเพณีอื่นๆ ที่ยังคงถือปฏิบัติ สืบต่อกันมา ได้แก่ ประเพณีกินดอง ประเพณีรำผีฟ้า ประเพณีไหลเรือไฟ ประเพณีแห่ผีตาโชน พิธี ผิดผี พิธีบายศรีหรือเรียกขวัญ

สำหรับวัฒนธรรมประเพณีเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาของทางหัวเมืองอีสาน กล่าวได้ว่า จังหวัดอุบลราชธานีมีประวัติเป็นรากฐานแห่งการขยายพระพุทธศาสนา ประเพณีที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา เช่น ประเพณีแห่เทียนพรรษาและงานแห่ปราสาทผึ้ง พิธีทำบุญข้าวประดับดิน พิธีทำบุญข้าวสาก พิธีบุญพระเหวด ประเพณีกองบวชก่องฮอด และพิธีทำบุญข้าวจี

ลักษณะศิลปะที่ปรากฏในประติมากรรมและสถาปัตยกรรมมีทั้งสมัยก่อนประวัติศาสตร์และต่อมาจนถึงสมัยขอมเรื่องอำนาจ ดังจะเห็นได้จาก โบราณสถานที่มียู่ทั่วไป

เช่น ปราสาทหินพนมรุ้ง จังหวัดบุรีรัมย์ ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา และที่บ้านเชียง จังหวัดอุดรธานี เป็นต้น

1.3 อาชีพ

แม้ว่าจะเป็นดินแดนที่แห้งแล้งที่สุดในประเทศไทย แต่ชาวอีสานก็ยังคงยึดอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยปลูกพืชพันธุ์ที่เจริญงอกงามได้ดีในภูมิประเทศที่กั้นคار เช่น ข้าวเหนียว ข้าวโพด ปอ มันสำปะหลัง เป็นต้น ซึ่งปลูกกันเป็นหย่อมๆ ตามไหล่เขาและที่ราบบางแห่ง ทั้งยังมีการทำปศุสัตว์อีกด้วย นอกจากนี้มีการทอผ้าและงานหัตถกรรม เช่น ทอผ้าไหมลวดลายสวยงาม ทำเครื่องจักสาน เครื่องปั้นดินเผา ที่สำคัญคือมีการทำเกลือสินเธาว์ กล่าวกันว่าการทำเกลือในภาคอีสานมีมาตั้งแต่ก่อนยุคประวัติศาสตร์ ซึ่งในสมัยก่อน แลบนั้นเป็นสถานที่อุดมไปด้วยดินเค็มซึ่งเกิดจากการสร้างหิน โคลนและเปลือกหอย ลักษณะพื้นที่เช่นนี้มีมากที่จังหวัดมหาสารคาม ส่วนการทำป่าไม้ก็เป็นอาชีพสำคัญอย่างหนึ่งของชาวอีสาน โดยใช้สัตว์ใหญ่แข็งแรงอย่างช้างช่วยในการลากและจัดซุง เช่น ที่จังหวัดสุรินทร์

2. แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

2.1 ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro-tourism) เป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่ได้ทั้งความเพลิดเพลินและความรู้ นำกลับไปประยุกต์ใช้หรือประกอบอาชีพได้ เหนืออื่นใดนี่คือการได้หวนกลับไปค้นหา เรียนรู้ เข้าใจ ภาควิชาภูมิกับอาชีพเกษตรกรรม รากฐานของแผ่นดินไทย ที่เปี่ยมไปด้วยคุณค่า ภายใต้นโยบายปรัชญา องค์ความรู้ ภูมิปัญญาของบรรพบุรุษเกษตรกรไทย ได้สัมผัสกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบท ขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี รูปแบบกิจกรรม และการประกอบอาชีพทางการเกษตรที่หลากหลาย ทั้งวิถีดั้งเดิมจนถึงการใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ท่ามกลางทัศนียภาพธรรมชาติที่สวยงาม บริหารจัดการโดยเกษตรกรหรือชุมชน ความประทับใจที่เกิดจากการได้ชม ชิม ซื้อผลิตภัณฑ์ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ก่อเกิดความรู้ ทักษะ และประสบการณ์แก่ผู้มาท่องเที่ยว ทั้งยังส่งผลให้เกิดรายได้แก่ชุมชน จากการจำหน่ายผลผลิตการเกษตร ผลิตภัณฑ์แปรรูป ค่าตอบแทนจากการให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

ส่วนการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร (2545:4) กล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่จะทำให้เกิดการกระจายรายได้ไปสู่

ท้องถิ่น โดยการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวชมชุมชนภาคเกษตรกรรมเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต
ขนบธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรม และความเป็นอยู่ของชาวชนบท ศึกษาหาความรู้และ
ประสบการณ์ในเรื่องเกษตรกรรม ซึ่งอาจเป็นทั้งเกษตรกรรมในรูปแบบดั้งเดิม และเกษตรกรรมที่มี
ความก้าวหน้าทันสมัย รวมถึงได้เที่ยวชมทัศนียภาพที่สวยงามของชุมชนนั้นๆ ทั้งนี้ โดยเกษตรกรและ
ชุมชนนั้นๆ จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการตนเอง ซึ่งจะเป็นการเพิ่มรายได้ให้กับ
เกษตรกรและชุมชนทั้งในภาคและนอกภาคเกษตรได้ นอกจากนี้ยังจะเป็นการช่วยยกระดับคุณภาพ
ชีวิตให้กับเกษตรกรและชุมชนเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ และทักษะในการบริหารจัดการทรัพยากรการ
ท่องเที่ยวเกษตรของชุมชนให้มีความยั่งยืนตลอดไป

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543: 1) กล่าวถึงการ
ท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่า เป็นการเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวชมชุมชนภาคเกษตร เพื่อเรียนรู้วิถี
ชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมและความเป็นอยู่ของชาวชนบท ศึกษาหาความรู้และ
ประสบการณ์ในเรื่องเกษตรกรรม ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งเกษตรกรรมในรูปแบบดั้งเดิม และเกษตรกรรม
ที่มีความก้าวหน้าทันสมัย รวมถึงได้ชมทัศนียภาพที่สวยงามตามธรรมชาติของชุมชนนั้น ๆ โดย
เกษตรกรและชุมชนนั้น ๆ จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้วยตนเอง

ศูนย์ประสานงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร (2544: 7)
กล่าวถึงความหมายของการท่องเที่ยวเกษตร (Agrotourism) ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่จะทำให้มี
รายได้กระจายไปยังท้องถิ่นอย่างแท้จริง จากการนำนักท่องเที่ยวเข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนเกษตร เพื่อเรียนรู้
วิถีชีวิตของชุมชนนั้นๆ รวมทั้งได้รับการพักผ่อน ความเพลิดเพลิน (อาจมีรายการพักแรมกับชาวบ้าน)

บริษัท ศูนย์วิจัยกสิกรไทย จำกัด (2543: 1) กล่าวถึงท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าเป็น
รูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ (Eco-tour) โดยเน้นการพาชมการประกอบกิจกรรม
ทางการเกษตรประเภทต่างๆ ซึ่งในประเทศไทยนั้นมีความหลากหลายและมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นใน
แต่ละภูมิภาค สำหรับการจัดท่องเที่ยวเชิงเกษตร เช่น ในภาคกลางก็จะมีการทำนา สวนผลไม้ สวน
กล้วยไม้และสวนไม้ดอกไม้ประดับ และสวนสมุนไพร ภาคเหนือจะมีการเลี้ยงผึ้ง การเลี้ยงไหม สวน
ไม้ดอกไม้ประดับ การปลูกพืชผักและผลไม้เมืองหนาว ภาคใต้จะมีการกรีดยางและสวนผลไม้ ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือมีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เป็นต้น นอกจากการได้ชมรูปแบบของกิจกรรม การ
ประกอบอาชีพทางการเกษตรที่มีความหลากหลาย ผสมกลมกลืนกับธรรมชาติที่มี ทัศนียภาพที่
สวยงามในชนบทตามภาคต่างๆ ซึ่งแหล่งชุมชนเกษตรแสดงให้เห็นถึงวิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม
ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชนบทไทยที่เป็นสิ่งดึงดูดความสนใจ และ
สร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยวที่ได้พบเห็น นับว่าเป็นการสร้างสีสันที่แปลกใหม่ให้กับการ
ท่องเที่ยวในประเทศไทย นอกเหนือจากการชม โบราณสถาน สถานบันเทิงและการจับจ่ายซื้อของ

นำชัย ทนุผล (2540 : 2-5) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเกษตรเชิงนิเวศ (Agro-ecotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อการเรียนรู้ และเข้าใจในธรรมชาติ วัฒนธรรมการเกษตร อันเกิดจากภูมิปัญญาและวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับธรรมชาติและวัฒนธรรมการเกษตรบนพื้นที่จริง ซึ่งจะยึดหลักแห่งการเคารพซึ่งศักดิ์ศรีของระบบนิเวศ และเอื้ออำนวยประโยชน์และโอกาสทางเศรษฐกิจแก่ชุมชนท้องถิ่น

สุรเชษฐ์ เชนฐมาส (2541: 17) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agrotourism) หมายถึง การท่องเที่ยวที่นำนักท่องเที่ยวออกไปสู่พื้นที่ที่เป็นแหล่งพืชไร่พืชสวน เกษตรกรจะเป็นผู้นำหรืออาจจะมีมัคคุเทศก์นำ แต่ได้มีการศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของเกษตรกร รวมทั้งดำเนินงานในการทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ และบางครั้งนักท่องเที่ยวเองเข้าไปร่วมช่วยเหลือเกษตรกร

ณรงค์ แก้วพิพัฒน์ (2547: 11) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร หมายถึง การเดินทางท่องเที่ยวไปในพื้นที่ที่มีกิจกรรมการเกษตร ทำให้เกิดความเพลิดเพลินชื่นชมธรรมชาติในชนบท ได้มีโอกาสเรียนรู้วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาวชนบท ศึกษาหาความรู้และประสบการณ์ในเรื่องเกษตรกรรม ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งเกษตรกรรม ในรูปแบบดั้งเดิมและแบบก้าวหน้าทันสมัย รวมถึงได้สัมผัสบรรยากาศที่สวยงามตามธรรมชาติของชุมชนนั้นๆ โดยเกษตรกรและชุมชนนั้นๆ จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการด้วยตนเอง

จากความหมายต่างๆ ของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถสรุปได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การเดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่ที่ดำเนินกิจกรรมทางการเกษตร ได้แก่ สถานที่ทำการเกษตรในไร่นา สวนผลไม้ ฟาร์มปศุสัตว์ วัฒนธรรมและประเพณีของชาวชนบทที่เกี่ยวข้องกับการทำการเกษตร ทั้งรูปแบบการทำการเกษตรแบบดั้งเดิม และรูปแบบที่พัฒนาอย่างก้าวหน้า รวมทั้งได้สัมผัสบรรยากาศที่สวยงามตามธรรมชาติรอบๆ ชุมชนหรือสถานที่นั้นๆ โดยมีการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

2.2 รูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ศูนย์ประสานงานส่งเสริมการท่องเที่ยวเกษตร กรมส่งเสริมการเกษตร (2544: 6-7) กล่าวถึงรูปแบบหรือลักษณะของการจัดกิจกรรม และทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงเกษตร ดังนี้

1. รูปแบบการแสดงหรือสาธิต ได้แก่

1.1 แปลงสาธิตพันธุ์พืชสวยงามและหลากหลาย เช่น กล้วยไม้ ดอกไม้ พืชผักและผลไม้ในท้องถิ่นและจากต่างประเทศ

1.2 แปลงรวบรวมพันธุ์พืชชนิดต่าง ๆ เป็นการรวบรวมพันธุ์พืชจากแหล่งต่าง ๆ เช่น พันธุ์กล้วย พันธุ์ทุเรียน พันธุ์มะม่วง

1.3 การแสดงขั้นตอนการปฏิบัติต่างๆ ทางด้านการเกษตร เช่น การปลูก การดูแลรักษา การเก็บเกี่ยวผลผลิต การดูแลหลังการเก็บเกี่ยว การบรรจุภัณฑ์ การแปรรูปผลผลิต การเลี้ยงผึ้ง การเลี้ยงไหม เป็นต้น

1.4 การแสดงประเพณีวัฒนธรรมด้านการเกษตรในอดีตที่ผ่านมา เช่น การตกกล้า การไถนา การดำนา การเก็บเกี่ยวข้าว การเก็บเกี่ยวไม้ผลและการแปรรูปไม้ผล การแสดงงานฝีมือหรืองานหัตถกรรมต่าง ๆ

1.5 การแสดงอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้และวิถีทางการเกษตรของไทยในอดีต

2. รูปแบบการให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมทำกิจกรรมระยะสั้น ได้แก่

2.1 การเข้าชมสวนเกษตร โดยนักท่องเที่ยวอาจเก็บผลผลิตกันเองจากคั้นในสวนหรือการซื้อผลผลิตโดยการเลือกเก็บเอง ซึ่งนักท่องเที่ยวจะได้ทั้งความสวยงามและบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ

2.2 การทำกิจกรรมพื้นบ้านระยะสั้นร่วมกับชาวบ้าน เช่น กรีดยาง ชีควายนั่งเกวียน พายเรือเก็บดอกบัว เป็นต้น

3. รูปแบบการให้นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้าน

- นักท่องเที่ยวพักแรมในหมู่บ้านเพื่อศึกษาและสัมผัสกับการใช้ชีวิตของชาวชนบทเกษตร โดยให้นักท่องเที่ยวได้รับการบริการที่อบอุ่น ปลอดภัย สะอาด เป็นต้น

4. รูปแบบการอบรมให้ความรู้ด้านการเกษตรแผนใหม่และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน

4.1 ฝึกปฏิบัติเกี่ยวกับการทำการเกษตรสมัยใหม่ เช่น การปลูกพืชและการดูแลรักษาพืช การแปรรูปและการเก็บรักษาผลผลิตทางการเกษตร ฯลฯ ซึ่งอาจจะมีประกาศนียบัตรรับรองให้

4.2 ฝึกปฏิบัติเพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาของชาวบ้าน เช่น ศึกษาแมลงหรือสัตว์ที่เป็นประโยชน์ต่อการเกษตร ชนิดและประโยชน์ของผักพื้นเมืองที่รับประทานได้ การทำข้าวเม่า การทำขนมจีน การทำน้ำตาลจากมะพร้าว การนวดและอบสมุนไพร การเผาข้าวหลาม เป็นต้น

5. รูปแบบการจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตร ได้แก่

5.1 สินค้าและการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรต่าง ๆ ของกลุ่มแม่บ้านเกษตรกร

5.2 สินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองของเกษตรกร

5.3 ของใช้และของที่ระลึกต่างๆ

5.4 ผักสด ผลไม้สด ดอกไม้สด

5.5 ดินพันธุ์พืช และเมล็ดพันธุ์ที่นักท่องเที่ยวจะซื้อ ไปปลูกเอง

5.6 อาหารที่ผลิตและเตรียมในพื้นที่แบบง่าย ๆ แต่สะอาด เช่น ข้าวโพดต้ม ถั่วต้ม เผือกต้ม อ้อยเคี้ยว น้ำผลไม้ น้ำผัก อาหารสำเร็จรูปต่างๆ เป็นต้น

6. รูปแบบการให้รู้ทางด้านธุรกิจเกษตร

6.1 การทำธุรกิจหรือลงทุนร่วมกับเกษตรกรเกี่ยวกับการผลิต หรือการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรเพื่อการส่งออก หรือจำหน่ายภายในประเทศ

6.2 ร่วมผลิตและจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมต่าง ๆ

รำไพพรรณ แก้วสุริยะ (2547: 1-2) กล่าวถึงรูปแบบของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่า กิจกรรมหนึ่งในเก้าของอเมซซิ่งไทยแลนด์ ก็คือ การเกษตรกรรมไทย ซึ่งได้แบ่งรูปแบบการท่องเที่ยวตามความสนใจของนักท่องเที่ยวได้ 7 กิจกรรม คือ

1. การทำนา (Rice Cultivation) การทำนาปี การทำนาปรัง การทำนาหว่านน้ำตม การทำนาขั้นบันได พิพิธภัณฑชาข้าว ความรู้เรื่องข้าวสายพันธุ์ต่าง ๆ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว และวัฒนธรรมการกินข้าวไทย เป็นต้น

2. การทำสวนไม้ตัดดอก (Cutting Flowers) การทำสวนดอกไม้นานาชาติเพื่อตัดดอกขาย เช่น สวนกุหลาบ ฟาร์มกล้วยไม้ สวนเบญจมาศ สวนไม้ดอกไม้ประดับนานาชาติ ไม้กระถางทุกประเภท รวมถึงไร่นานตะวัน ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจด้วย

3. การทำสวนผลไม้ (Horticulture) การทำสวนผลไม้ทุกประเภท รวมถึงการทำสวนเกษตร การทำเกษตรแผนใหม่ การทำสวนสมรม รวมถึงการทำสวนยางพารา สวนไม้สวนป่าล้มน้ำมัน

4. การทำสวนครัวสวนผัก (Vegetables) การปลูกพืชผักสวนครัวทุกประเภท รวมถึงการทำไร่ผัก ไร่ถั่ว ไร่ข้าวโพดข้าวฟ่าง ไร่พริกไทย ไร่สับปะรด บางครั้งรวมถึงพืชไร่ เช่น อ้อยและมันสำปะหลัง เป็นต้น

5. การทำสวนสมุนไพร (Herbs) การปลูกพืชสมุนไพรนานาชาติเพื่อใช้เป็นอาหารเสริม พืชผักสวนครัวข้างบ้าน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือ เป็นอาหารเสริม เป็นเครื่องสำอาง และเพื่อใช้ในการแพทย์แผนไทย

6. การทำฟาร์มปศุสัตว์ (Animal Farming) การเลี้ยงและขยายพันธุ์สัตว์เศรษฐกิจนานาชาติ อาทิ การเลี้ยงไหม การทำฟาร์มผึ้ง การทำฟาร์มวัว การทำฟาร์มปลา ทั้งปลาสวยงาม ปลาน้ำจืด ปลาน้ำกร่อย การทำฟาร์มมุก การเลี้ยงหอยแมลงภู่ หอยแครง หอยนางรม หอยตะไกร

ฟาร์มจระเข้ ฟาร์มจิ้งหรีด บางแห่งเพาะขยายพันธุ์สัตว์ป่าที่หายากเช่น ฟาร์มควาง ฟาร์มไก่ฟ้าและ ฟาร์มนกยูง ฟาร์มนกระจอกเทศ เป็นต้น

7. งานเทศกาลผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ (Agro-Festival) การจัดงานเพื่อส่งเสริมการขายผลิตผลทางการเกษตร เมื่อถึงฤดูที่พืชผลเหล่านั้นออกชุก อาทิ มหกรรมไม้ดอก ไม้ประดับ งานเทศกาลลิ้นจี่ งานเทศกาลลำไย งานเทศกาลกินปลา เป็นต้น

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2543: 9-10) กล่าวว่า กิจกรรมที่จะให้บริการนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สามารถทำได้หลายวิธีแล้วแต่สภาพของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง เพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจในช่วงที่ได้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ประเภท ดังนี้

1. ประเภทการแสดงสินค้า หรือสาธิต เป็นการเข้าชมสถานที่ต่างๆ ในพื้นที่ท่องเที่ยวทางการเกษตร การแสดงขั้นตอนในการปฏิบัติการต่างๆ ทางด้านการเกษตร รวมถึง การแสดงประเพณีวัฒนธรรมทางการเกษตร

2. ประเภทให้นักท่องเที่ยวเข้าร่วมทำกิจกรรมระยะสั้น เป็นการให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม เช่น การเลือกซื้อผลิตผลทางการเกษตร โดยให้นักท่องเที่ยวได้เลือกเก็บเอง การกรีดยาง การนั่งเกวียน เป็นต้น

3. ประเภทการพักผ่อนในหมู่บ้าน เป็นการให้บริการในรูปแบบพักผ่อนกับชาวบ้านเพื่อให้ได้สัมผัสกับการใช้ชีวิตของเกษตรกร

4. ประเภทการให้ความรู้การเกษตรแผนใหม่และความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นการบริการนักท่องเที่ยวในด้านการอบรมให้ความรู้ทางการเกษตร เช่น การแปรรูปรักษาผลิตผลทางการเกษตร พืชผักพื้นเมืองที่กินได้ การเก็บเห็ดป่า การทำน้ำคาลจากมะพร้าวและคาลโดนด เป็นต้น

5. ประเภทจำหน่ายสินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตร เป็นการรวบรวมสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรเพื่อจำหน่าย ซึ่งรวมถึงหัตถกรรมพื้นบ้าน พันธุ์พืช และของที่ระลึกต่างๆ

6. ประเภทให้แนวทางด้านธุรกิจเกษตร เป็นการนำเสนอแนวทางในการทำธุรกิจ การเกษตรสำหรับผู้ทำธุรกิจอยู่เพื่อให้มีโอกาสในการทำธุรกิจร่วมกับเกษตรกร กิจกรรมการท่องเที่ยวในลักษณะนี้ต้องมีการเตรียมข้อมูลและรายละเอียดในเชิงธุรกิจด้วย

3. การดำเนินงานโครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในบทบาทของกรมส่งเสริมการเกษตร

การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในบทบาทของกรมส่งเสริมการเกษตร ได้ดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรตั้งแต่ปีงบประมาณ 2545 โดยมีรายละเอียดของโครงการ ดังนี้ (กรมส่งเสริมการเกษตร 2548 (๗) : 1-10)

1. หลักการและเหตุผล

การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เป็นการดำเนินงานในลักษณะชุมชนเกษตร โดยเน้นการนำทรัพยากรในพื้นที่มาใช้ประโยชน์ ได้แก่ แหล่งผลิตทางการเกษตรอันหลากหลาย วิถีชีวิตชุมชนเกษตร ตลอดจนการพัฒนาบุคลากรด้านการบริหารจัดการ การปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์และสิ่งอำนวยความสะดวก จูงใจให้เกิดการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ เป็นการกระจายปริมาณนักท่องเที่ยวจากแหล่งท่องเที่ยวหลัก ก่อให้เกิดรายได้โดยตรงจากการจำหน่ายสินค้าและการให้บริการ ทำให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจระดับฐานราก เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

2. ความสอดคล้องกับนโยบาย

กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ดำเนินการตามนโยบายของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 ข้อ 3 นโยบายการสร้างรายได้ 3.3 ด้านการบริการและการท่องเที่ยว 3.3.2 ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว (4) เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ “รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม” โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแหล่งใหม่และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์การท่องเที่ยวและพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

3. วัตถุประสงค์

- 3.1 เพื่อก่อให้เกิดการกระจายรายได้แก่เกษตรกร ทั้งรายได้เสริมและรายได้นอกภาคเกษตร
- 3.2 เพื่อเป็นแหล่งให้ความรู้ทางการเกษตร วิถีชีวิต วัฒนธรรมและการประกอบอาชีพในชนบท
- 3.3 เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน
- 3.4 เพื่อให้เกิดการพัฒนาการเกษตร และการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน

3.5 เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศ และนำเงินตราเข้าประเทศ ลดการ ท่องเที่ยวในต่างประเทศ

4. บทบาทภารกิจของกรมฯ กับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

กรมส่งเสริมการเกษตรเป็นองค์กรหลักในการส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรให้
พึ่งพาตนเอง สามารถผลิตสินค้าเกษตรที่มีคุณภาพ และประกอบอาชีพการเกษตรได้อย่างยั่งยืน
โดยมีพันธกิจ คือ

- การถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการผลิตการเกษตร
- ส่งเสริมและพัฒนาเกษตรกรและองค์กรเกษตรกร
- ให้บริการและส่งเสริมอาชีพการเกษตร

ดังนั้น การส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร จึงเป็นโอกาสสำคัญอีก
ประการหนึ่ง ที่จะส่งเสริมอาชีพการเกษตรให้เกิดเป็นทางเลือกใหม่ที่เสริมสร้างเพิ่มรายได้ให้กับ
เกษตรกร โดยมี การถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่เกษตรกรในด้านต่างๆ ทั้งการผลิต การบริหารจัดการ
ธุรกิจชุมชน การตลาด เพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างมีคุณภาพ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาการ
เกษตรให้ยั่งยืนต่อไป

5. กลยุทธ์

5.1 ส่งเสริมและพัฒนาให้ชุมชนเกษตรนำทรัพยากรทางการเกษตรด้านต่างๆ ทั้ง
พืช ปศุสัตว์ ประมงและการแปรรูปผลิตภัณฑ์เกษตร ที่มีศักยภาพในท้องถิ่นมาใช้ประโยชน์ด้าน
การท่องเที่ยวเชิงเกษตร

5.2 พัฒนาให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรด้วยตนเอง
อย่างมีคุณภาพและมาตรฐาน ควบคู่ไปกับการพัฒนาอาชีพการเกษตร

6. แนวทางการดำเนินงาน

6.1 พัฒนาพื้นที่และทรัพยากรทางการเกษตร รวมทั้งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของ
ชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

6.2 พัฒนาเกษตรกรในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรให้มีความรู้ สามารถบริหาร
จัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้อย่างยั่งยืน

6.3 ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ และส่งเสริมการตลาด ด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร
รวมทั้งประสานเชื่อมโยงธุรกิจต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

6.4 ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในลักษณะบูรณาการ ตั้งแต่
การกำหนดทิศทางการดำเนินงาน จนถึงการปฏิบัติงานทุกๆ ขั้นตอนการดำเนินงาน

7. เป้าหมายการดำเนินงาน

ดำเนินงานส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรในพื้นที่ 76 จังหวัด
ปีงบประมาณ 2545 ดำเนินงาน 53 แหล่งท่องเที่ยว 49 จังหวัด
ปีงบประมาณ 2546 ดำเนินงาน 32 แหล่งท่องเที่ยว 28 จังหวัด
ปีงบประมาณ 2547 ดำเนินงาน 27 แหล่งท่องเที่ยว 27 จังหวัด

8. แนวทางการดำเนินงาน

8.1 พัฒนาพื้นที่และทรัพยากรทางการเกษตร รวมทั้งวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

8.2 พัฒนาเกษตรกรและเจ้าหน้าที่ ให้มีความรู้ สามารถบริหารจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตรได้อย่างยั่งยืน

8.3 ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ และส่งเสริมการตลาด ด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร รวมทั้งประสานเชื่อมโยงธุรกิจต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

8.4 ประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในลักษณะบูรณาการ ตั้งแต่การกำหนดทิศทางการดำเนินงาน จนถึงการปฏิบัติงานทุกๆ ขั้นตอนการดำเนินงาน รวมทั้งการติดตามนิเทศ

9. การบริหารโครงการ

9.1 ระดับส่วนกลาง

- กลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร สำนักพัฒนาเกษตรกร กรมส่งเสริมการเกษตร เป็นผู้รับผิดชอบ กำกับ ดูแล ประสานงาน ติดตาม นิเทศ ประเมินผลและบริหารจัดการให้การดำเนินงานโครงการเป็นไปตามนโยบาย บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

9.2 ระดับพื้นที่

9.2.1 สำนักงานเกษตรจังหวัด มอบหมายและแต่งตั้งเจ้าหน้าที่เป็นผู้รับผิดชอบการดำเนินงานและประสานกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง อาจตั้งเป็นคณะทำงานได้ตามความเหมาะสมเพื่อกำกับ ดูแล บริหารจัดการ ประสานงานและอื่นๆ ให้การดำเนินงานบรรลุตามนโยบาย และวัตถุประสงค์ของโครงการ

9.2.2 สำนักงานเกษตรอำเภอ เกษตรตำบล ร่วมกับชุมชนในพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวดำเนินงานโครงการให้เป็นไปตามขั้นตอนและวัตถุประสงค์ อาจตั้งเป็นคณะทำงานได้ตามความเหมาะสม

9.2.3 ชุมชนท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยชุมชนร่วมตัวกันตั้งเป็นคณะกรรมการท่องเที่ยวเกษตรของชุมชน คณะกรรมการมีจำนวนไม่น้อยกว่า 5 คน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน เลขานุการ เหรัญญิก และกรรมการ เพื่อบริหารจัดการโครงการ ดูแลพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

การจัดสรรรายได้ผลประโยชน์ และอื่นๆ ที่ชุมชนได้กำหนด กฎเกณฑ์หรือระเบียบ ตามความเหมาะสมของตนเอง เพื่อให้เกิดธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่ยั่งยืน

10. ขั้นตอนและวิธีการดำเนินงาน

10.1 การเตรียมความพร้อมของเจ้าหน้าที่ สำนักงานเกษตรจังหวัด มอบหมายและแต่งตั้งเจ้าหน้าที่รับผิดชอบโครงการ เพื่อความสะดวกรวดเร็วในการประสานงาน โดยกรมฯ/เขตฯ จัดประชุมสัมมนาโครงการเพื่อทำความเข้าใจในการดำเนินงานให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้เกี่ยวข้องทุกระดับ

10.2 การคัดเลือกพื้นที่และวิเคราะห์ศักยภาพ จังหวัดพิจารณาคัดเลือกพื้นที่ที่สามารถดำเนินการในลักษณะชุมชนเกษตร พร้อมทั้งวิเคราะห์ศักยภาพ ความเป็นไปได้ในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน

10.3 การเตรียมความพร้อมของชุมชน จังหวัดชี้แจงโครงการและทำความเข้าใจกับชุมชนเกี่ยวกับการดำเนินงาน โครงการร่วมกันวางแผนการดำเนินงานกิจกรรมต่าง ๆ กำหนดแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ให้สอดคล้องเหมาะสมกับทรัพยากรทางการเกษตรและความต้องการของชุมชน

10.4 การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว กรมฯ จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดดำเนินการพัฒนาพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวในกิจกรรมต่างๆ

10.4.1 การปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ ศูนย์บริการและต้อนรับ ลานจอดรถ หรือทางเดินชม ชุมแสดงและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ ห้องสุขาชายหญิง

10.4.2 การตกแต่งและปรับปรุงภูมิทัศน์ ได้แก่ การตกแต่งบริเวณต้อนรับ จุดสาริต เส้นทางเดินชม การจัดทำบอร์ดนิทรรศการ ข้อมูล ป้ายแสดงแหล่งท่องเที่ยว แผ่นป้ายบอกทางในพื้นที่

10.5 การพัฒนาบุคลากร กรมฯ จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดดำเนินการพัฒนาเกษตรกรในชุมชนให้มีความรู้ความสามารถในการบริการ การต้อนรับ การเป็นผู้นำชม การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว รวมทั้งการบริหารจัดการการตลาด และธุรกิจท่องเที่ยวของชุมชน พร้อมทั้งพัฒนาเจ้าหน้าที่ในระดับพื้นที่ให้มีความรู้ความเข้าใจในการบริหารจัดการ โครงการ สามารถเป็นที่ปรึกษา เป็นผู้อำนวยการประโยชน์ ให้กับชุมชนเพื่อการดำเนินงาน โครงการ ได้อย่างยั่งยืน

10.6 การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์และส่งเสริมการตลาด กรมฯ จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดผลิตสื่อเช่น แผ่นพับ แผ่นปลิว ป้ายประชาสัมพันธ์ เพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวของจังหวัด

กรมฯ ดำเนินการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ในภาพรวมของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ผ่านสื่อต่างๆ ได้แก่ รายการโทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ รวมทั้งการจัดกิจกรรมส่งเสริมการตลาดรูปแบบต่างๆ ร่วมกับหน่วยงานอื่น เช่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย เป็นต้น เพื่อชักชวนดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร

10.7 การติดตาม นิเทศ ประเมินผล และรายงาน ระดับภูมิภาค จังหวัด อำเภอ ร่วมกันติดตามและรายงานผลความก้าวหน้าปัญหาอุปสรรค ให้ส่วนกลางเป็นประจำทุกเดือน

- ระดับส่วนกลาง กรมฯ/เขตฯ ออกติดตามนิเทศและประเมินผลการดำเนินงานในพื้นที่เพื่อให้งานบรรลุตามวัตถุประสงค์

10.8 การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน หลังจากดำเนินโครงการตามขั้นตอนต่างๆ ไปแล้ว สุดท้ายต้องพัฒนาให้ชุมชนสามารถบริหารจัดการได้ด้วยตนเอง โดยทางราชการเป็นเพียงที่ปรึกษา ให้คำแนะนำ เพื่อที่ชุมชนจะได้เข้มแข็ง เกิดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรของชุมชนได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

11. กิจกรรมและงบประมาณ

กรมฯ จัดสรรงบประมาณให้จังหวัดดำเนินงานตามกิจกรรมต่าง ๆ ประกอบด้วย

11.1 กิจกรรมการฝึกอบรมและทัศนศึกษา

11.1.1 การฝึกอบรมการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว

11.1.2 การฝึกอบรมผู้นำชมแหล่งท่องเที่ยว

11.1.3 การทัศนศึกษาดูงานแหล่งท่องเที่ยว

11.2 กิจกรรมการตกแต่งและปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยว

11.2.1 ตกแต่งบริเวณต้อนรับนักท่องเที่ยว

11.2.2 ตกแต่งบริเวณจุดสาธิตกิจกรรมเกษตร

11.2.3 ป้ายแสดงจุดท่องเที่ยว ป้ายชี้ทาง/ระยะทาง

11.3 กิจกรรมการตกแต่งจุดบริการนักท่องเที่ยว

11.3.1 บอร์ดนิทรรศการทางวิชาการ

11.3.2 บอร์ดแหล่งท่องเที่ยวเกษตรในพื้นที่

11.3.3 วัสดุงานบ้านงานครัว

11.4 กิจกรรมปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน

11.4.1 ลานจอดรถหรือทางเดินชม

11.4.2 ชุมนำสายสินค้าและผลิตภัณฑ์เกษตร

11.4.3 ห้องน้ำชาย/หญิง

11.5 กิจกรรมประชาสัมพันธ์

- ผลิตแผ่นพับ แผ่นปลิว คู่มือท่องเที่ยว

11.6 กิจกรรมการติดตาม ประเมินผลและรายงาน

- ดำเนินงานตามระบบปกติ

12. งบประมาณ

ตารางที่ 2.1 แสดงงบประมาณที่จัดสรรให้แหล่งท่องเที่ยวแต่ละแหล่ง ตามโครงการส่งเสริม
และพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ปีงบประมาณ 2545-2547

กิจกรรม	งบประมาณ (บาท)		
	ปี 2545	ปี 2546	ปี 2547
1. กิจกรรมการฝึกอบรมและทัศนศึกษา	25,200	45,900	56,000
2. กิจกรรมการตกแต่งและปรับปรุงภูมิทัศน์แหล่ง ท่องเที่ยว	500,000	430,000	410,000
(1) ตกแต่งบริเวณต้อนรับนักท่องเที่ยว			
(2) ตกแต่งบริเวณสาธิตกิจกรรมการเกษตร			
(3) ตกแต่งเส้นทางเดินชม			
(4) วัสดุงานบ้านงานครัว			
(5) บอร์ดนิทรรศการทางวิชาการเกษตร			
(6) บอร์ดข้อมูล/แผนที่แหล่งท่องเที่ยว			
(7) ป้ายบอกทางภายในพื้นที่/ป้ายบรรยาย เฉพาะจุด/ป้ายเตือน/สัญลักษณ์สากล			
3. กิจกรรมปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน	575,000	755,000	755,000
(1) ศูนย์บริการและต้อนรับ			
(2) ลานจอดรถหรือทางเดินชม			
(3) ชุมนแสดงสินค้า/ผลิตภัณฑ์เกษตร			
(4) ห้องสุขาชาย			
(5) ห้องสุขาหญิง			
4. กิจกรรมประชาสัมพันธ์	5,000	20,000	34,000
(1) ผลิตแผ่นพับ แผ่นปลิว			
(2) ป้ายประชาสัมพันธ์			
รวมงบประมาณแต่ละแหล่ง	1,105,200	1,250,900	1,255,000

4. แนวคิดและทฤษฎีการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการมาจากคำสองคำคือ คำว่า “การบริหาร” ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Administration ซึ่งหมายถึงกระบวนการเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายขององค์กรด้วยการวางแผน การจัดองค์การ การนำและการควบคุมมนุษย์ สภาพทางกายภาพ การเงิน สารสนเทศและทรัพยากรอื่นขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล (Courtland และคณะ, 1993:5 อ้างในกิ่งพร ทองใบ 2545:358) ส่วนคำว่า “การจัดการ” มาจากคำภาษาอังกฤษว่า Management หมายถึงการจัดหรือดำเนินการตามนโยบายที่กำหนดไว้ มาวางแผนและดำเนินการให้บรรลุผล ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การบริหารเป็นการดำเนินการเกี่ยวกับนโยบาย ส่วนการจัดการเป็นการนำนโยบายไปปฏิบัติ ดังนั้นเมื่อนำคำทั้งสองมารวมกัน จึงน่าจะมีความหมายถึงการกำหนดนโยบายและแปลงนโยบายไปสู่การวางแผนปฏิบัติงาน และการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

1. หน้าที่ทางการจัดการ จากแนวคิดเกี่ยวกับความหมายดังกล่าว ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการจะต้องมีการกำหนดแนวความคิดอย่างมีหลักการ เพื่อก่อให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงาน นับตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ คือ ภาพหรือสิ่งที่ต้องการอยากให้เกิดในอนาคตบนพื้นฐานแห่งความจริง ภารกิจคือ ภาระหน้าที่ตามเจตนารมณ์ที่จะทำให้อนาคตเป็นไปตามที่ตั้งใจและเป้าหมายคือ ผลลัพธ์สุดท้ายที่บรรลุถึงภายในกรอบเวลาที่กำหนด ซึ่งเป็นผลจากวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การที่จะบรรลุเป้าหมายนั้นจำเป็นต้องมีการปฏิบัติอย่างเป็นระบบขั้นตอน กิ่งพร ทองใบ (2545) กล่าวว่า หน้าที่การบริหาร ได้ถูกกำหนดครั้งแรกตั้งแต่ปี ค.ศ. 1916 หรืออาจเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า หน้าที่ทางการจัดการ ซึ่งประกอบด้วยการจัดการแต่ละหน้าที่ ได้แก่

1.1 การวางแผน (Planning) เป็นการกำหนดเป้าหมาย และวิธีการดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายตามที่ตั้งไว้ ซึ่งการวางแผนนักบริหารจะต้องใช้วิสัยทัศน์ในการพิจารณา พร้อมกำหนดทางเลือกในการดำเนินการที่เหมาะสม การวางแผนที่ดีจำเป็นต้องมีการกระจายอำนาจให้ผู้เกี่ยวข้องในระดับต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม

1.2 การจัดองค์การ (Organizing) เป็นกระบวนการที่เกี่ยวกับการจัดโครงสร้าง การออกแบบงาน การกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างคน งาน และทรัพยากรทางการบริหารอื่นๆ ให้สามารถดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และประสิทธิผล

1.3 การนำ (Leading) เป็นกระบวนการในการใช้อิทธิพลและแรงจูงใจบุคคลอื่นให้ทำงานเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กร

1.4 การควบคุม (Controlling) เป็นกระบวนการเกี่ยวกับการกำหนดมาตรฐาน เพื่อใช้ตรวจสอบความก้าวหน้าในการดำเนินงาน วัดผลการดำเนินงานได้ว่า ได้ดำเนินการตาม วัตถุประสงค์หรือไม่ และการแก้ไขผลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามมาตรฐาน

2. กระบวนการบริหาร ในปี ค.ศ. 1936 Gulich ได้เสนอสูตรที่เกี่ยวข้องกับ กระบวนการบริหารที่เรียกว่า POSDCORB มีสาระสำคัญดังนี้ (กิ่งพร ทองใบ, 2545)

2.1 Planning (P) หมายถึง กระบวนการวางแผน หรือวางโครงว่า มีงาน อะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับของเงื่อนไขเวลา มีการกำหนดแนวทางของการปฏิบัติไว้ พร้อมกับ วัตถุประสงค์และเป้าหมายของโครงการหรือกิจกรรมนั้นๆ

2.2 Organizing (O) หมายถึง กระบวนการจัดรูปองค์การหรือเค้าโครงการว่ามี งานอะไรบ้างที่จะต้องปฏิบัติตามลำดับของเงื่อนไขเวลา มีการกำหนดแนวทางของการปฏิบัติไว้ พร้อมกับวัตถุประสงค์และเป้าหมายของ โครงการ หรือกิจกรรมนั้นๆ

2.3 Staffing (S) หมายถึง กระบวนการเกี่ยวกับการจัดการกลุ่มบุคคล หรือ เจ้าหน้าที่ ตลอดจนบุคลากรทุกประเภทของหน่วยงาน การบริหารบุคคลดังกล่าวจะเริ่มจากการสรรหา บุคคลเข้ามาทำงาน การบรรจุแต่งตั้ง การฝึกอบรม และพัฒนาบุคคลที่บรรจุแต่งตั้งไว้แล้ว การบำรุง ขวัญ การเลื่อนขั้น ลดขั้น ให้ออก ปลดออก และไล่ออก เพื่อให้สภาพการทำงานเป็นไปด้วยดี มี ประสิทธิภาพ

2.4 Directing (D) หมายถึง กระบวนการวินิจฉัย สั่งการหลังจากที่ได้มีการ วิเคราะห์โครงการ โดยรอบคอบแล้วว่ามีเตรียมคนอย่างไร จัดรูปงานอย่างไร รวมทั้งการติดตาม ดูแลให้มีการปฏิบัติตามคำสั่งนั้นๆ

2.5 Coordinating (Co) หมายถึง กระบวนการประสานงาน หรือสื่อสัมพันธ์ ภายในหน่วยงาน ดังได้กล่าวมาแล้วในการจัดองค์การว่า มีการจัดแบ่งสายงานการบังคับบัญชา อย่างไรบ้าง การประสานงานจะเป็นการประสานในสายงานดังกล่าว เพื่อก่อให้เกิดการทำงานที่มี ประสิทธิภาพ ไม่มีการทำงานที่ซ้ำซ้อนและเกิดความขัดแย้งกัน และการบริหารในลักษณะนี้เพื่อให้ ทุกหน่วยงานทำงานประสานกลมเกลียวกัน เพื่อวัตถุประสงค์หลักของหน่วยงาน

2.6 Reporting (R) หมายถึง การเสนอรายงานการทำงานต่างๆ ในสายงานการ บังคับบัญชาให้ทราบโดยตลอดสายงานการบริหาร เช่น การเสนอรายงานการทำงานต่างๆ ในสาย งานการส่งเสริมของเกษตรจังหวัดที่รับนโยบายจากกรม ไปปฏิบัติ เมื่อปฏิบัติงานแล้วก็รายงาน ผลการปฏิบัติงานดังกล่าวจากจังหวัดไปยังกรม เป็นต้น โดยการผ่านสายงาน เพื่อให้ผู้บังคับบัญชา ได้ทราบความก้าวหน้าของงานทุกระยะ สะดวกแก่การประสานงานกันภายในหน่วยงานเดียวกัน

และกับหน่วยงานอื่นๆ ซึ่งจะเป็นการทำให้การทำงานเกิดความรอบคอบ มีหลักฐานและเป็นการสร้างความเข้าใจอันดีร่วมกัน และเป็นการบำรุงขวัญของบุคลากรในการทำงานควบคู่กันไปด้วย

2.7 Budgeting (B) หมายถึง กระบวนการจัดทำงบประมาณ การวางแผนการใช้จ่ายเงินงบประมาณ การจัดทำบัญชี และการควบคุม

5. การบริหารและการจัดการการท่องเที่ยว

การบริหารจัดการการท่องเที่ยว หมายถึง การกระทำอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักการ ทฤษฎี และแนวคิดที่เหมาะสม โดยคำนึงถึงสภาพที่แท้จริง รวมทั้งข้อจำกัดต่างๆ ของสังคมและสภาพแวดล้อม การกำหนดแนวทาง มาตรการ และแผนปฏิบัติการที่ดี ต้องคำนึงถึงกรอบความคิดที่ได้กำหนดไว้ มิฉะนั้นแล้วการจัดการการท่องเที่ยวจะดำเนินไปอย่างไร้ทิศทางและประสบความสำเร็จ

การพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ (System Approach) และบรรลุวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายนั้น จำเป็นจะต้องพิจารณาระบบย่อย (Sub System) หรือองค์ประกอบหลักของการจัดการท่องเที่ยว บทบาทหน้าที่ของแต่ละองค์ประกอบและความสัมพันธ์ (Relationship) ระหว่างองค์ประกอบเหล่านั้น รวมถึงการพิจารณาสภาพแวดล้อมของระบบการท่องเที่ยวด้วย

องค์ประกอบหลักที่สำคัญในระบบการท่องเที่ยวจำแนกได้เป็น 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว (Tourism Resource) เป็นสินค้าทางการท่องเที่ยวและเป็นจุดหมายปลายทางที่นักท่องเที่ยวจะเดินทางเข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งทรัพยากรการท่องเที่ยว หมายถึง สิ่งดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวให้เกิดการเดินทางไปเยือนหรือไปท่องเที่ยว ทั้งนี้ อาจแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็น 2 ประเภท คือ

1.1 ทรัพยากรทางธรรมชาติ (Natural Tourism Resource) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความงามตามธรรมชาติสามารถดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น ภูเขา ป่าไม้ น้ำพุร้อน ถ้ำ น้ำตก ชายทะเล หาดทราย ทะเลสาบ เกาะ แก่ง เขื่อน อ่างเก็บน้ำ แหล่งน้ำจืด (ห้วย บึง หนอง คลอง) เป็นต้น บางแห่งได้รับการจัดให้เป็นสวนรุกขชาติ สวนพฤกษศาสตร์ วนอุทยาน อุทยานแห่งชาติ เขตสงวนพันธุ์สัตว์ สวนสัตว์เปิด อุทยานนกน้ำ เป็นต้น

1.2 ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-made Tourism Resource) นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (Cultural Heritage) เป็นผลงานที่บรรพบุรุษที่สร้างสรรค์ ที่อนุชนรุ่นหลังบังเกิดความหวงแหนและปฏิบัติสืบสานต่อไป ทั้งนี้ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้นแบ่งออกได้ 3 ชนิด ได้แก่

1.2.1 แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ (Historical Tourism Resource) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นตามประสงค์หรือประโยชน์ของมนุษย์เอง ทั้งนี้เป็นมรดกในอดีตและได้สร้างเสริมในปัจจุบัน แต่มีผลดึงดูดให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยัง พื้นที่นั้น เช่น พระราชวัง ศาสนสถาน แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ ชุมชน โบราณ พิพิธภัณฑฯ กำแพงเมือง คูเมือง อุทยานประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์ อนุสรณ์สถาน เป็นต้น

1.2.2 แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต (Culture and Rural way of Life) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นในรูปแบบการดำเนินชีวิตของผู้คนในสังคม ซึ่งปฏิบัติยึดถือสืบทอดต่อกันมา เช่น ประเพณีในรอบปี ทั้งประเพณีในราชสำนัก (พระราชพิธีต่างๆ) ประเพณีไทย ประเพณีท้องถิ่น ประเพณีเกี่ยวข้องกับความเชื่อที่เกี่ยวกับศาสนา เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเข้าพรรษา ประเพณีกินเจ หรือประเพณีถือศีลอด งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ เป็นต้น ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับบุคคล เช่น พิธี โขนจูก พิธีแต่งงาน พิธีบวช และพิธีศพ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่น ได้แก่ การสร้างบ้านเรือน ชุดแต่งกาย อาหารประจำถิ่น การประดิษฐ์ของใช้เพื่อการดำรงชีวิต ภาษาพูดในท้องถิ่น และวรรณคดีพื้นบ้าน เป็นต้น หมู่บ้านที่มีวิถีชีวิตที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ นับเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่น่าสนใจ อาทิ หมู่บ้านทอผ้า หมู่บ้านทำร่ม หมู่บ้านช้าง รวมถึงตลาดนัด ตลาดน้ำ

1.2.3 แหล่งท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการและบันเทิง (Recreation Attraction) เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อการพักผ่อนที่ให้ความรื่นรมย์บันเทิง เช่น สวนสัตว์ สวนสนุก สวนน้ำ ศูนย์วัฒนธรรม ศูนย์การแสดงศิลปะสมัยใหม่ แหล่งบันเทิง ศูนย์การค้า ศูนย์การประชุม เป็นต้น

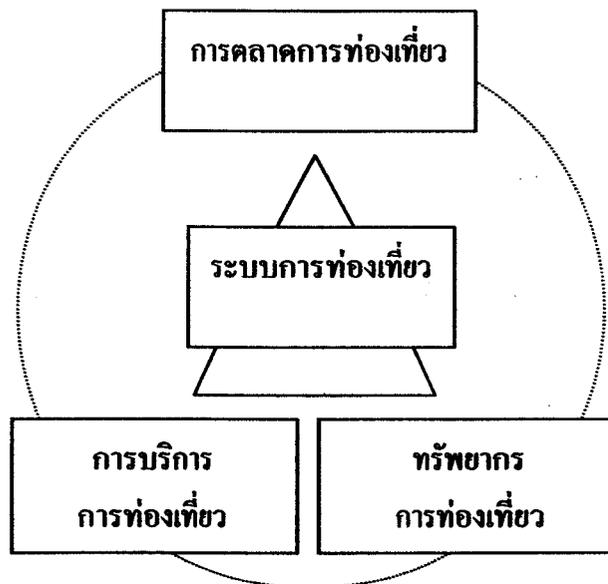
2. การบริการการท่องเที่ยว (Tourism Service) ได้แก่ การให้บริการเพื่อการท่องเที่ยวที่มีอยู่ในพื้นที่หรือกิจกรรมที่มีผลเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวของพื้นที่นั้นๆ เป็นการให้ความสะดวกระหว่างนักท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะ บริการการท่องเที่ยวที่สำคัญ ได้แก่ บริการขนส่งภายในแหล่งท่องเที่ยว บริการที่พักแรม บริการอาหารและบันเทิง บริการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ รวมถึงบริการจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

3. การตลาดการท่องเที่ยว (Tourism Market or Tourist) การที่จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวที่นั่น จะต้องมีการตลาดการท่องเที่ยวในการชักนำให้เข้ามาท่องเที่ยว ซึ่งการตลาดการท่องเที่ยว หมายถึง ความพยายามที่จะทำให้นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายเดินทาง เข้ามาท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวของตน และใช้สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่นั่น โดยการตลาดการท่องเที่ยวทำได้ 2 วิธี

3.1 การให้ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว หมายถึง การให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ทางการท่องเที่ยว เช่น ทรัพยากรท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยวและบริการท่องเที่ยว เป็นต้น

3.2 การโฆษณาและประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว หมายถึง การสื่อข้อมูลข่าวสารท่องเที่ยวไปยังนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายโดยผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ จดหมาย เป็นต้น เพื่อเชิญชวน กระตุ้นนักท่องเที่ยว

กล่าวได้ว่า ในการพิจารณาองค์ประกอบภายในระบบการท่องเที่ยว มีองค์ประกอบอีกมากมายที่มีบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกัน และมีความสัมพันธ์ต่อกัน เป็นเหตุเป็นผลซึ่งกันและกัน ซึ่งความแตกต่างของแต่ละรูปแบบการท่องเที่ยวขึ้นอยู่กับความแตกต่างในองค์ประกอบย่อยและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น ดังแสดงในภาพประกอบ 2.1

ภาพที่ 2.1 ระบบการท่องเที่ยว

ที่มา : ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540) วิทยุไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรุงเทพมหานคร
แพร่พิทยา

การท่องเที่ยว นับเป็นธุรกิจบริการที่มีเป้าหมายคือ ให้นักท่องเที่ยวได้รับความพึงพอใจ ความประทับใจและความปลอดภัย ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงเกษตรจึงต้องมีการบริหารจัดการที่ดี (รา โภพรรณ แก้วสุริยะ, 2547 : 7-11) ตามระบบการบริการนั้น บุคคลทั้ง 3 กลุ่มต้องคำนึงถึง คือ เจ้าของสวน ผู้เจ้าหน้าที่รวมถึงมัคคุเทศก์และนักท่องเที่ยว บุคคลทั้ง 3 กลุ่มนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกัน แต่กลุ่มจะต้องรู้วิธีการจัดการอย่างมีระดับดังนี้

1. เริ่มต้นจากเจ้าของสวนหรือกลุ่มเกษตรกร ผู้ดำเนินการ ที่มีความพร้อมบริการรับนักท่องเที่ยว พร้อมเปิดสวนหรือฟาร์มให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวได้ตั้งแต่กลุ่มเล็ก 10 คน ถึงกลุ่มใหญ่ จำนวนนักท่องเที่ยว 80-200 คน ควรมีการจัดการดังนี้

1.1 กำหนดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวเข้าชม (Zoning) เจ้าของสวนจะต้องแบ่งพื้นที่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าชม ได้สะดวก และป้องกันความเสียหายอันเกิดจากนักท่องเที่ยว อาจทำเส้นทางเดินชมสวนแบบเป็นวงรอบหรือวงกลม เพื่อป้องกันมิให้นักท่องเที่ยวเดินย่ำดินในสวน และทำให้นักท่องเที่ยวไม่เกิดความเบื่อหน่าย

1.2 การให้ความรู้นักท่องเที่ยวขณะเดินชม เจ้าของสวน เจ้าของฟาร์มควรจัดวิทยากรบรรยาย ซึ่งมีความรู้เท่ากับเจ้าของสวน บางแห่งอาจให้มัคคุเทศก์เป็นผู้นำชมได้

1.3 การเพิ่มความรู้นักท่องเที่ยว เจ้าของสวนอาจจัดทำป้ายสื่อความหมายให้กับนักท่องเที่ยวได้รู้ทั้งชื่อไทยและชื่อสามัญภาษาอังกฤษคู่กันก็เพียงพอ บางแห่งอาจเพิ่มชื่อวิทยาศาสตร์กำกับไว้ด้วย ก็เป็นการให้ความรู้เพิ่มมากขึ้นอีกเช่นกัน เช่น น้อยหน่า (Custard apple) มะกรูด (Leech lime) ถั่วฝักยาว (Cowpea) ป๊อปหรือกาสะลอง (Cork tree)

1.4 จัดทำพื้นที่จอดรถและจัดระบบการจราจรเพื่อความสะดวกในการออกรถและจอดรถ ทั้งรถขนาดเล็ก รถส่วนบุคคลและรถบัสขนาดใหญ่ ให้สามารถส่งนักท่องเที่ยว กลับรถ จอดรถและออกรถได้สะดวก ไม่ติดขัดเสียเวลา

1.5 ที่จอดรถมีส่วนกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยว เจ้าของสวนและฟาร์มจะต้องกำหนดจำนวนนักท่องเที่ยวต่อวันตามพื้นที่ที่จอดรถได้ โดยแจ้งให้นักท่องเที่ยวและผู้จัดรายการท่องเที่ยวหรือบริษัทนำเที่ยวที่จะเข้าชมต้องจองการท่องเที่ยวล่วงหน้าอย่างน้อย 1 สัปดาห์ หรือได้รับการแจ้งตอบรับพร้อมบริการก่อน เพื่อสะดวกในการต้อนรับการบริการต่างๆ และจัดวิทยากรบรรยายได้

อนึ่ง เพื่อป้องกันความเสียหายจากการจองรายการแล้วยกเลิกกะทันหันทำให้เจ้าของสวนได้เตรียมการต้อนรับไว้เสียหาย ควรมีระเบียบ ระบบการจองที่จะต้องจ่ายเงินมัดจำล่วงหน้า อาจใช้ระบบโอนเงินเข้าบัญชี หรือการจ่ายเงินทางบัตรเครดิต เป็นต้น

1.6 มีจุดสาธิตการเก็บผลหรือการเพาะชำต้นอ่อน เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รู้ได้เห็นกับตา จนกระทั่งเก็บผลบรรจุภัณฑ์นำส่งขายที่ตลาด มีการจัดการอย่างไรบ้าง เป็นการให้ความรู้ครบกระบวนการในสวน

สวนบางแห่งมีแปลงสาธิต ไว้เพื่อรองรับบริการนำเที่ยว โดยเฉพาะกันไว้ต่างหากจากสวนผลไม้ที่เก็บออกสู่ตลาด ตัวอย่างการจัดการเจ้าของที่คือนั้น คือ ที่ไร่ บี.เอ็น. อำเภอ

เขาคือ จังหวัดเพชรบูรณ์ ทำแปลงให้นักท่องเที่ยวเข้าไปตัดดอกไม้ เก็บผักเช่นแครอท และเก็บผลไม้เช่นสตรอเบอร์รี่ เป็นต้น

1.7 จัดทำจุดจำหน่ายและทดลองชิม บริการผลิตผลให้นักท่องเที่ยวลองชิม อาจจัดใส่ถาดหรือจานใหญ่ มีจานแบ่ง หรือจัดใส่ถุงเล็กๆมอบให้เป็นส่วนตัว เพื่อให้ชิมก่อนซื้อ สินค้าของสดในสวนในไร่ เช่นเดียวกับร้านขายของที่ระลึก ควรติดราคาจำหน่ายให้ชัดเจน สินค้าที่ระลึกบางชนิดต้องติดวันผลิต วันหมดอายุกำกับไว้ด้วย มีบรรจุภัณฑ์ ถัก ถุง ไว้บริการนักท่องเที่ยวเพื่อสะดวกในการหอบหิ้ว การมีบรรจุภัณฑ์ที่สวยงาม เก็บ สะดวกถือ นับว่าเป็นความสนใจ และสร้างความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

1.8 มีระบบการจัดการขยะที่ดี มีถังใส่ขยะ แยกประเภทขยะ เพื่อให้ นักท่องเที่ยวทิ้งขยะและช่วยรักษาความสะอาดในสวนเกษตร

1.9 มีห้องสุขาสะอาดบริการ อาจแยกห้องสุขาชาย หญิง หากเป็นไปได้ควร จัดสร้างห้องสุขาสำหรับคนพิการด้วย (ค่าบริการห้องสุขา อาจคิดบวกไว้กับราคาสินค้า หรืออาจคิด ค่าบริการแยกต่างหาก เพื่อที่เจ้าของสวนจะได้มีค่าใช้จ่ายในการจ้างคนงานทำความสะอาด)

1.10 การบริการอาหารและเครื่องดื่ม ควรแนะนำรายการอาหารคาว หวาน หรือของว่างพื้นบ้าน โดยใช้ผลิตผลในสวนหรือในท้องถิ่น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้มีโอกาสสัมผัส วิถีชีวิตท้องถิ่นด้วย ซึ่งการให้บริการนี้ควรสอบถามรายละเอียดจากผู้ท่องเที่ยวให้ละเอียด เพื่อบริการอาหารท้องถิ่น ได้ถูกต้องถูกสุขอนามัย เพราะนักท่องเที่ยวบางคนมีภูมิแพ้อาหารบาง ชนิด บางคนไม่กินเนื้อสัตว์บางชนิด บางคนไม่กินเผ็ด ควรแจ้งรายการอาหารพร้อมค่าบริการให้ ชัดเจน

การจัดการเที่ยวในสวนเกษตร บางแห่งอาจคิดค่าบริการเข้าชมเป็นค่าบริการ เหมือนกับการเข้าชมแหล่งท่องเที่ยวประเภทสวนสนุก การจำหน่ายบัตรเข้าชมเป็นการคิดค่าบริการ ต่างๆ เหมารวมอยู่ทั้งหมด อาทิ ค่าชมในบริเวณ ค่าบริการวิทยากร ค่าบริการน้ำดื่ม และเครื่องดื่ม (บางแห่งเสิร์ฟน้ำผลไม้ หรือชาสมุนไพร) ค่าบริการชมในสวน ค่าบริการห้องสุขา ค่าบริการการ จัดเก็บขยะ ค่าบริการอาหารในสวน แยกส่วนจากบริการจำหน่ายของที่ระลึกเพราะรายได้เหล่านี้ ชาวสวนสามารถนำไปเป็นค่าจ้างแรงงานเจ้าหน้าที่ต้อนรับ เจ้าหน้าที่ให้บริการต่างๆ ในสวน เพิ่มขึ้นจากแรงงานเดิมในสวนเกษตร ซึ่งค่าเข้าชมสวนเกษตรนี้ เจ้าของสวนเกษตรจะต้องแจ้งให้ นักท่องเที่ยวและบริษัทนำเที่ยวทราบล่วงหน้า คือ ประกาศให้ชัดเจน ตัวอย่างฟาร์มโชคชัย จำหน่าย บัตรเข้าชมนักท่องเที่ยวผู้ใหญ่คนละ 180 บาท เด็กคนละ 100 บาท

2. นุคกลางกรกลุ่มที่สอง คือ เจ้าหน้าที่ผู้จัดรายการนำเที่ยวรวมถึงมัคคุเทศก์ การจัด รายการเกษตรสัญจรแต่ละแห่งใช้เวลาเข้าชมต่างกัน บางแห่งใช้เวลาน้อยเพียง 1.30 ชั่วโมง หรือบาง

แห่งนานถึง 2.30 ชั่วโมง บางแห่งมากกว่า 3 ชั่วโมง และมีรายการแวะรับประทานอาหารในสวน ด้วย การจัดการควรถือปฏิบัติ ดังนี้

2.1 สำรวจแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีความพร้อมบริการ และประสานงาน ของการเข้าชมไว้ เมื่อมีนักท่องเที่ยวจึงแจ้งยืนยันรับการเข้าชมแต่ละครั้ง

2.2 ควรแจ้งยืนยันจำนวนผู้เข้าชมให้เจ้าของสวนทราบล่วงหน้าทุกครั้งก่อน ออกเดินทาง เพื่อเจ้าของสวนสามารถจัดบริการ การต้อนรับและให้ความสะดวกในการเข้าชม

2.3 มักคุเทศก์นำชมควรมีความรู้เรื่องการทำสวนเกษตรแต่ละชนิดประจูด ผู้แทนเจ้าของสวน เพื่อถ่ายทอด อธิบายให้นักท่องเที่ยวได้ทราบ สิ่งที่ต้องรอบรู้มากกว่าเจ้าของสวน ก็คือต้องเข้าใจว่าเป็นการทำหน้าที่เหมือนคนกลางที่รู้ อธิบายให้นักท่องเที่ยวทราบและรู้ว่าสิ่งใด ควรปฏิบัติ สิ่งใดที่ไม่ควรปฏิบัติเมื่อไปเที่ยวสวนอีกด้วย

2.4 ก่อนเดินทางถึงสวนเกษตร นอกจากอธิบายสิ่งที่น่าสนใจในสวนแล้ว จะต้องแจ้งให้นักท่องเที่ยวทราบว่าข้อควรปฏิบัติและข้อห้าม เพื่อให้ นักท่องเที่ยวได้ทบทวนการเข้า ชมอย่างถูกต้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การแอบเก็บผลไม้ชิมจากต้นไม้ที่เจ้าของมิได้จัดไว้ให้ อาจได้รับ อันตรายจากสารเคมีจำพวกยาฆ่าแมลง ยาป้องกันเชื้อโรคเชื้อรา เป็นต้น เพราะสวนเกษตรบางแห่งมี ความจำเป็นต้องใช้ เช่น สวนองุ่น สวนส้ม สวนลิ้นจี่ สวนลำไย เป็นต้น นอกจากนั้นต้องเสนอข้อควร พิจารณาให้นักท่องเที่ยวทราบก่อนที่เข้าชมสวน เพื่อเน้นการเข้าชมสวน รู้จักสังเกตสิ่งต่างๆ อัน เป็นความรู้และความเพลิดเพลินพร้อมๆ กัน

2.5 ระหว่างเดินทางกลับจากการเที่ยวสวนเกษตร ควรใช้เวลาสัก 10-15 นาที สอบถามความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว นับเป็นการประเมินผลการเดินทางและทบทวนความรู้ ให้นักท่องเที่ยว นอกจากนั้นอาจทราบข้อบกพร่องสำหรับการปรับปรุงการบริการครั้งต่อไป

3. ส่วนบุคลากรกลุ่มที่สาม คือ นักท่องเที่ยว ลักษณะของนักท่องเที่ยวที่สนใจ อยากเดินทางไปท่องเที่ยวตามแหล่งเกษตรกรรมนั้น มีดังนี้

3.1 มีความสนใจใฝ่รู้ต่อการเกษตร

3.2 อยากเห็นความสวยงามของพื้นที่ อยากเห็นความสำเร็จของสวนเกษตร

3.3 อยากสัมผัส และ จับ หากเป็นไปได้อยากเป็นเจ้าของ เก็บหรือเด็ด

3.4 อยากถ่ายรูปไว้เป็นที่ระลึกทั้งผลิตผล หรือมีตัวเองประกอบอยู่ในรูปเป็น

ที่ระลึกด้วย

จากความปรารถนาเป็นส่วนตัวแล้ว เมื่อทราบข่าวมีแหล่งท่องเที่ยวที่ดึงดูดสนใจ ในการเดินทางไปเที่ยวทันที แต่การเดินทางเที่ยวชมสวนเกษตร มีระเบียบ ข้อควรปฏิบัติและข้อห้าม ดังนั้น นักท่องเที่ยวควรมีการเตรียมตัวเดินทาง ดังนี้

1. หากเดินทางไปเที่ยวกันเองจะต้องหาข้อมูลการเดินทางเข้าถึงสวนเกษตร
แห่งนั้น เพื่อเข้าชมถึงจุดหมายปลายทางได้
2. หากเดินทางกับบริษัทนำเที่ยวก็จะต้องติดต่อของการเดินทางล่วงหน้า
และหาข้อมูลให้พร้อม
3. เตรียมอุปกรณ์ของใช้ให้พร้อม ผู้ที่ชอบถ่ายภาพจะต้องเตรียมอุปกรณ์
ถ่ายภาพ พร้อมทั้งฟิล์มให้เพียงพอต่อการใช้ เพราะสวนเกษตรบางแห่งมีความสวยงาม น่าสนใจที่
จะเก็บภาพไว้เป็นที่ระลึก
4. ควรมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับข้อควรปฏิบัติและข้อห้ามเมื่อเที่ยวสวนเกษตร
มีความรับผิดชอบและจิตสำนึกต่อการรักษาสภาพแวดล้อมในสวนเกษตร อาทิ ไม่ควรใช้มือแตะ
จับ เค็ด ผลไม้ ดอกไม้ หรือสัตว์เลี้ยง กรณีที่ถ้าเจ้าของสวนอนุญาตให้เก็บได้ ก็ควรใช้กรรไกรตัด
ออกมาตามอย่างที่เขาสาธิตให้ชม เพื่อไม่ให้กิ่งบอบช้ำ
5. สวนผลไม้บางแห่งอาจใช้สารเคมีป้องกันเชื้อโรคและแมลง นักท่องเที่ยว
บางคนอาจแพ้กลิ่นละอองได้ หากมีอาการเวียนศีรษะหรือจาม แสดงว่ามีอาการภูมิแพ้ ควรเดินเลี่ยง
ออกจากสถานที่นั้นเสีย
6. การถ่ายรูปก็เช่นกันต้องระวังมิให้เหยียบย่ำหรือเบียดคัน ไม้เงินกิ่งหัก
เสียหายได้
7. หากมีโอกาสได้ชิมผลไม้จากต้น ควรเก็บเปลือกทิ้งถังขยะในส่วนที่
เจ้าของจัดวางไว้ให้ ไม่ควรปาทิ้งใต้ต้นไม้ เพราะเปลือกผลไม้จะเน่าจะเป็นบ่อเกิดแห่งเชื้อโรคทำลาย
ต้นไม้ได้

การบริหารจัดการสถานที่ท่องเที่ยว วิธีการจัดนำเที่ยว และการเตรียมตัวของ
นักท่องเที่ยว ทั้งสามกลุ่ม สามมุมมองนั้น นับเป็นส่วนสำคัญของการจัดนำเที่ยวแบบเกษตรสัญจร
หากทั้งสามกลุ่มมีวิธีการจัดระเบียบที่ดีแล้ว ย่อมเป็นผลให้มีการจัดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนได้

ข้อกำหนดแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่พร้อมบริการ

แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้นมีอยู่ทั่วประเทศ ช่วงที่ท้องถิ่นมีผลไม้ออกชุก
สถานที่นั้นก็จะเป็จุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวที่สนใจเดินทางไปเที่ยวใน
สวนเกษตรหรือฟาร์มแล้วจะ ได้เห็นวิถีชีวิตของเกษตรกรแต่ละสาขา ได้รู้ถึงวิธีปลูก การบำรุงรักษา
การตัดเก็บ และการจัดส่งผลไม้ดอกไม้และผลิตภัณฑ์ในสวนในไร่นาส่งขายทั้งในประเทศ และ
ต่างประเทศ กิจกรรมเกษตรสัญจรนี้สามารถจัดนำชมได้ทั้งสวนเกษตรที่เป็นของหน่วยงานราชการ
อาทิ แปลงนาสาธิตในจังหวัดต่างๆ สวนเพาะและขยายพันธุ์กล้าไม้สถานีเกษตรหลวง และ
โครงการศึกษาเกษตรแผนใหม่ตามพระราชดำริ สวนเอกชน วนเกษตรที่ประสบความสำเร็จ เป็น

ต้น แต่ละแห่งนั้นยินดีอนุญาตให้นักท่องเที่ยวเข้าชมด้วย ก่อนเดินทางควรติดต่อล่วงหน้า เพื่อให้มีการเตรียมตัวการจัดบริการอำนวยความสะดวกได้

แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีการบริหารจัดการที่พร้อมบริการนักท่องเที่ยว มีลักษณะพิจารณาความพร้อมบริการดังนี้

1. มีพื้นที่จอดรถ แจกบริการที่จอดรถให้ชัดเจน เพื่อการเข้าชมถึงสถานที่
ได้ถูกต้อง

2. มีการจัดเส้นทางนำชมในพื้นที่ โดยจัดพื้นที่เข้าชมแยกจากพื้นที่เกษตร

3. มีพื้นที่เรือนเพาะชำ/โรงเรือนคัดแยกและบรรจุผลิตผลทางการเกษตร

เพื่อให้นักท่องเที่ยวชมได้สะดวก

4. มีป้ายสื่อความหมาย ให้ความรู้ต่อนักท่องเที่ยว

5. มีวิทยากรบรรยาย (ความสามารถในการบรรยายในภาษาต่างประเทศ
ภาษาใดบ้าง)

6. มีเอกสารเผยแพร่ (เอกสารภาษาใดบ้าง ก็ภาษา)

7. จัดพื้นที่จำหน่ายผลิตผล ทั้งสด แปรรูป มีบริการบรรจุภัณฑ์พร้อมป้าย
แจ้งราคาชัดเจน

8. การรับบริการท่องเที่ยว กำหนดจำนวนวัน เวลา พร้อมการจองล่วงหน้า
แจ้งราคามัดจำ วิธีการและระเบียบการชำระเงินชัดเจน (มีใบเสร็จรับเงินหรือหลักฐานการรับเงิน
มอบให้)

9. แจ้งวัน เวลา เปิดและปิด ค่าบริการเข้าชมและบริการอื่นๆ ให้นักท่องเที่ยว
ทราบชัดเจน

10. มีห้องสุขาสะอาดบริการ

11. มีการจัดการขยะ และการรักษาสภาพแวดล้อมที่ดี

12. หากมีบริการเสริมบริการอาหาร เครื่องดื่ม ควรแจ้งรายการและ
ค่าบริการให้ชัดเจน ความพร้อมการบริการนั้นจะต้องคำนึงถึงศักยภาพของพื้นที่รวมอยู่ด้วยว่า
สามารถบริการในระดับภูมิภาคหรือนานาชาติ

6. แนวความคิดเกี่ยวกับชุมชนและศักยภาพของชุมชนในการพัฒนา

พจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2542) กล่าวว่า
ชุมชน (community) หมายถึง เขตพื้นที่ ระดับความคุ้นเคย และการติดต่อระหว่างบุคคลตลอดจน

พื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้านมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกันกว่า และมีความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติ หรือศาสนา

งามเนตร จริงสูงเนิน (2538:11) ได้ให้คำจำกัดความเกี่ยวกับชุมชนและองค์กรชุมชนว่า ชุมชน หมายถึง คนจำนวนหนึ่งที่มิวัตถุประสงค์ร่วมกันเข้ามามีการติดต่อสื่อสารกัน ถ้าไม่มีการติดต่อสื่อสารกันก็ถือว่า ไม่มีความเป็นชุมชน

Poplin (1972) กล่าวถึงชุมชนว่า ชุมชนสามารถพิจารณาได้ใน 3 สถานะ คือ เป็นหน่วยของถิ่นที่อยู่ (territorial unit) หน่วยของการจัดองค์การทางสังคม (social organization unit) และหน่วยของจิตใจและวัฒนธรรม (psycho cultural unit) ในแง่ของหน่วยของถิ่นที่อยู่ โดยทั่วไปแล้วชุมชนมักจะเกิดขึ้นในที่ซึ่งมีทรัพยากรธรรมชาติและมีเส้นทางคมนาคมผ่าน ในขณะที่ลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่มีอิทธิพลต่อชีวิตของคนในชุมชน มนุษย์ก็จะปรับและคัดแปลงสภาพทางกายภาพของชุมชนตามความต้องการของตน ตามกฎหมาย ค่านิยม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจของคนในชุมชน

ชุมชนจะสามารถดำรงอยู่ได้ ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการคือ ต้องมีตัวบุคคลในชุมชน ต้องมีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน และต้องมีสถาบัน ต้องทำหน้าที่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของชุมชน และองค์ประกอบทั้ง 3 จะอยู่ได้ต้องมีเงื่อนไขที่เอื้ออำนวย คือมีญาติพี่น้อง มีครอบครัวบ้านเรือน มีทรัพยากรที่จะช่วยให้สมาชิกยังชีพอยู่ได้ และลักษณะการจัดการของชุมชน

ในเรื่องของศักยภาพได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า ศักยภาพ ไว้คล้ายๆ กัน ดังนี้ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายของคำว่า ศักยภาพ หมายถึง ภาวะแฝงหรือคุณสมบัติที่มีแฝงอยู่ในสิ่งต่างๆ อาจทำให้พัฒนาหรือปรากฏเป็นสิ่งประจักษ์ได้

ชะลอ ธรรมศิริ (2531) (อ้างใน ชูวรรณ์ กมลเวช, 2531:64) กล่าวว่า ศักยภาพหมายถึง โครงสร้างอำนาจหน้าที่ ระบบพฤติกรรมและทัศนคติความสัมพันธ์ระหว่างเป้าหมายในการทำงานขององค์กรกับอำนาจหน้าที่ที่กฎหมายกำหนด

Longman (1987) (อ้างใน รุณผกรจ กงอินทร์, 2545:37) ได้ให้ความหมาย คำว่า ศักยภาพหมายถึง พลังความสามารถของบุคคลที่ซ่อนเร้นอยู่ในตน หากมีการกระตุ้นจากบุคคลหรือสิ่งแวดล้อม จะสามารถแสดงพลังหรือความสามารถที่มีอยู่ออกมาใช้หรือยับยั้งพลังที่มีอยู่มิให้บังเกิดขึ้น

สุวิทย์ ชีรสาศวัต (2533:22) กล่าวว่า ศักยภาพของชุมชน หมายถึง ชีคความสามารถในอันที่จะตอบสนองความต้องการและแก้ไขสภาพปัญหาของคนส่วนใหญ่ในชุมชนรวมทั้ง

ความสามารถของชุมชนในการประสานความร่วมมือ การดำเนินงานกับคนภายในชุมชน และขณะเดียวกันก็ดำเนินการแก้ไขปัญหามาจากภายนอกชุมชน ทั้งนี้ด้วยจุดมุ่งหมายเพื่อความ ปกติสุขในการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชน องค์ประกอบที่ทำให้ชุมชนเกิดศักยภาพในการ ดำเนินงานใดๆ นั้น ได้แก่ โครงสร้างประชากร ระบบเครือญาติ ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบ นิเวศวิทยา โครงสร้างอำนาจและระบบการปกครอง อาชีพและระบบการผลิต ปัจจัยในการผลิต และระบบความเชื่อ

ทั้งนี้ อาจกล่าวได้ว่า ศักยภาพ หมายถึง ความสามารถของบุคคลหรือกลุ่มคนที่จะ แสดงออกมาได้หากได้รับการกระตุ้น หรือส่งเสริม ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร

7. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อุไรวรรณ เปี่ยมนิเวศน์ (2544:201-204) ได้ศึกษาหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสม จัดทำคู่มือการจัดการปัญหาและอุปสรรคของผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวเกษตร ในการจัดการด้าน การสื่อความหมายและสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่า ปัจจุบันอำเภอบ้านแพ้วไม่มีการจัดการท่องเที่ยว เกษตร ผู้ที่เดินทางมาเที่ยวส่วนใหญ่เป็นกลุ่ม หมู่คณะ ผลความคาดหวังและความคิดเห็นของ นักท่องเที่ยวในการจัดการด้านสื่อความหมายและสิ่งอำนวยความสะดวก ผู้ประกอบการแหล่งท่องเที่ยวมี ศักยภาพในการจัดการ ได้ระดับหนึ่ง สำหรับการจัดการพื้นที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรควรมีสื่อ ความหมายประเภท เจ้าหน้าที่นำชม เอกสาร แผ่นพับ พื้นที่ทางการเกษตร ที่สามารถเดินชมได้ สถานที่ ดัดต่อและมีการแสดงกิจกรรมการเกษตร ส่วนสิ่งอำนวยความสะดวก ได้แก่ ห้องน้ำ-ห้องสุขา น้ำ ดื่ม เส้นทางเที่ยวชมที่ปลอดภัย สะดวก และเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวก ซึ่งการจัดการควรดำเนิน ให้เหมาะสมกับพื้นที่การเกษตร เพื่อคงความเป็นธรรมชาติและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อย ที่สุด

อรอนงค์ ฤชาฤทธิ (2545:75-78) ได้ศึกษาระดับศักยภาพของตำบลสัมปทวนในการ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร และเสนอแนะแนวทางการจัดการการท่องเที่ยว เชิงเกษตรที่ เหมาะสมกับตำบลสัมปทวน พบว่า ตำบลสัมปทวนมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในระดับปานกลางซึ่งปัจจัยด้านระบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่เป็นองค์ประกอบในการ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรสามารถลำดับ ได้ดังนี้ 1) ด้านระบบการจัดการการท่องเที่ยวเชิง เกษตร 2) พื้นฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร 3) ความพร้อมของชุมชน 4) ด้านสิ่งดึงดูดใจ ทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตร และ 5) ด้านลักษณะทางกายภาพ

สมเกียรติ ชันบุญใส (2544: 100-103) ได้ศึกษาความคิดเห็นของประชาชนและ ความต้องการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ของ โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ป่าพันคอน-ปะโล พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นในระดับมากกว่า โครงการจะช่วยฟื้นฟูสภาพแวดล้อม และทำให้ทางราชการเข้ามาพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐานให้มีสภาพดีขึ้น ก่อให้เกิดความร่วมมือในการดูแลรักษาและร่วมใจในการรักษาสภาพแวดล้อม และยังมี ความต้องการมีส่วนร่วมจัดการผลประโยชน์จากทรัพยากรในพื้นที่ และการอำนวยความสะดวก ต่อนักท่องเที่ยว ตลอดจนติดตามประเมินผลความเปลี่ยนแปลงของสภาพพื้นที่โครงการฯ ด้วย

ธัญผกาจ กงอินทร์ (2545:78-80) ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนในการส่งเสริมการ ท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน : กรณีศึกษาบ้านนาดีน ตำบลอ่าวนาง อำเภอเมือง จังหวัดกระบี่ พบว่า บทบาทผู้นำของชุมชนในด้านการให้คำปรึกษาด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมี ความสัมพันธ์กับศักยภาพของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ส่วนปัจจัยอื่นๆ คือ การรับรู้ ข่าวสารด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การฝึกอบรม การมีส่วนร่วมขององค์กรท้องถิ่น การติดต่อ สัมพันธ์กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ บทบาทผู้นำของชุมชนในด้านการให้อิสระในการประกอบอาชีพด้าน การท่องเที่ยวและความสามารถของชุมชนในการรองรับนักท่องเที่ยวเชิงเกษตรนั้น ไม่มี ความสัมพันธ์กับศักยภาพของชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ส่วนสภาพปัญหาของชุมชน ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร คือ การขาดแคลนน้ำเนื่องจากระบบประปาในชุมชนไม่ตี รองลงมาคือ ประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจในเรื่อง การท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยมี ข้อเสนอแนะในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนาแบบยั่งยืน สรุปได้คือ รมรงค์ให้มีการ อนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมท้องถิ่น และเน้นการมีส่วนร่วม ของทุกฝ่าย

อุไรพรรณ ปรางอุคมทรัพย์ (2544:90-93) ได้ศึกษาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการ จัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ : กรณีศึกษาชุมชนบ้านทุ่งสูง จังหวัดกระบี่ พบว่า ปัจจัยที่บ่งชี้ถึง ศักยภาพของชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อยู่ 4 กลุ่ม ได้แก่ ปัจจัยด้านลักษณะพื้นที่ ปัจจัยด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยว ปัจจัยด้านกิจกรรมและการจัดการนักท่องเที่ยว และปัจจัยด้านองค์กรชุมชน โดยพบว่า ชุมชนบ้านทุ่งสูงมีศักยภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ ทั้งนี้มีศักยภาพสูงสุดในปัจจัยด้านองค์กรชุมชน และศักยภาพปานกลางในปัจจัยด้าน ลักษณะพื้นที่และปัจจัยด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการท่องเที่ยวและมีศักยภาพต่ำสุดในปัจจัย ด้านกิจกรรมและการจัดการนักท่องเที่ยว

ศิริโรจน์ หอมานาน (2547:149-150) ได้ศึกษาศักยภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรหมู่บ้านรอบบริเวณศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พบว่าหมู่บ้านรอบบริเวณศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีความพร้อมในระดับมากในด้านการเข้าถึง มีความพร้อมในระดับปานกลางในด้านสิ่งดึงดูดใจ ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว และพื้นที่ในการบริหารจัดการนักท่องเที่ยว และมีความพร้อมในระดับน้อยในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก และการมีส่วนร่วมของชุมชนในแนวทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

ณรงค์ แก้วพิพัฒน์ (2547: 70-73) ได้ศึกษาถึงความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการให้บริการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตรจังหวัดกระบี่ (พืชสวน) พบว่า ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการให้บริการกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในระดับมากทั้งด้านปัจจัย (ผู้บรรยายและสถานที่) ขั้นตอนการเยี่ยมชม และความพึงพอใจโดยภาพรวม ส่วนความพึงพอใจต่อสถานที่จอดรถอยู่ในระดับปานกลาง ปัญหาและอุปสรรคในการเดินทาง ส่วนใหญ่ไม่มีปัญหานอกจากนักท่องเที่ยวที่มาจากจังหวัดที่ไม่ใช่ภาคใต้ และบุคคลที่ไม่ได้นำรถส่วนตัวมา สถานที่ที่นักท่องเที่ยวเข้าเยี่ยมชมและชอบมากที่สุดคือ โรงเรือนรวบรวมและอนุรักษ์กล้วยไม้พื้นเมือง กล้วยไม้ หน้าวัว ผักไร้ดิน ไม้ผล เห็ดและผักพื้นบ้าน และสมุนไพร โดยสิ่งทีนักท่องเที่ยวต้องการให้ปรับปรุงคือ ห้องสุขา ศาลานั่งพัก พาหนะสำหรับการนำเยี่ยมชม และการประชาสัมพันธ์

เฉชา ไต้สูงเนิน (2543: 67-71) ได้ศึกษาสภาพการณ์การท่องเที่ยวเกษตรบ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่วัง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ามีการท่องเที่ยวเกิดขึ้นในสามพื้นที่คือ พื้นที่บริเวณศูนย์ท่องเที่ยวเกษตรม่วงคำ พื้นที่บริเวณถนนเชื่อมต่อระหว่างบ้านม่วงคำกับ บ้านโป่งแยงใน และบริเวณบ้านผานกกก ส่วนปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัดในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเกษตรบ้านม่วงคำ พบว่า มีสาเหตุมาจาก การมอบหมายอำนาจหน้าที่รับผิดชอบ ในการบริหารงานด้านการท่องเที่ยวไม่ชัดเจน เจ้าหน้าที่และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับแหล่งท่องเที่ยวเกษตรบ้านม่วงคำยังขาดความรู้ความเข้าใจในการบริหารงานด้านการขาดงบประมาณ ขาดบุคลากร ขาดการประสานงาน และความร่วมมือระหว่างองค์กร และเกิดความขัดแย้งภายนอกชุมชน

ภาวินี เวชสิทธิ์นิรัถย์ (2543:62-67) ได้ศึกษาศักยภาพและปัญหาของการส่งเสริมการท่องเที่ยวเกษตรในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าผู้เชี่ยวชาญให้คำนิยามและความหมายการท่องเที่ยวเกษตร โดยใช้หลักการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนมากที่สุด การศึกษาศักยภาพ ของแหล่งท่องเที่ยว

จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจัยด้านคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวสอดคล้องกับผู้เชี่ยวชาญมากที่สุด รองลงมาคือการบริหารจัดการท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมของชุมชนหรือท้องถิ่นในการจัดการท่องเที่ยว ปัญหาการดำเนินงานที่พบในแต่ละประเภทของแหล่งท่องเที่ยวประเภทโครงการทดลองของรัฐ มีปัญหาขาดงบประมาณในการพัฒนาปรับปรุงสถานที่ท่องเที่ยว ปัญหาด้านการตลาด และปัญหาขั้นตอนของส่วนราชการประเภทโครงการหลวง มีปัญหาขาดบุคลากรในการปฏิบัติงาน การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว และขั้นตอนของการขออนุญาตทางราชการ การศึกษาพื้นที่กรณีศึกษาหมู่บ้านไม้ดอกก้าวหน้า หมู่ที่ 3 บ้านม่วงคำ ตำบลโป่งแยง อำเภอแมริม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ศักยภาพการท่องเที่ยวเกษตรของชุมชนอยู่ในระดับต่ำ

อภิรมย์ พรหมจรรยา คมสัน รัชตพันธ์ และประภัสรา กิจไพฑูริย์ทวี (2546: 63-67) ได้ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตร กรณีศึกษาชุมชนเกาะมะพร้าว จังหวัดภูเก็ต พบว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ที่กระตุ้นให้เกิดการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ชุมชนได้รับผลประโยชน์จากแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ และจะนำไปสู่การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ในอนาคต การจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตรทำให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้โดย ชุมชนพิจารณาจากสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นพื้นฐานการท่องเที่ยวเชิงเกษตรจึงเป็นรูปแบบของ การท่องเที่ยวที่แท้จริงที่นักท่องเที่ยวสามารถ ได้เรียนรู้ถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของชนบทที่แตกต่างจากการท่องเที่ยวชายทะเลทั่วไปของจังหวัดภูเก็ต และยังพบว่าวิถีชีวิตของชาวบ้านกำลังเปลี่ยนแปลง โดยมีการรวมกลุ่มก่อตั้งชุมชนที่เข้มแข็ง มีการเริ่มทำกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยประชาชนในหมู่บ้าน เริ่มจากการนั่งเรือท่องเที่ยวป่าชายเลนของหมู่บ้านซึ่งขณะนั้น การท่องเที่ยวเชิงเกษตรยังไม่เป็นที่แพร่หลายมากนัก เนื่องจากขาดการประชาสัมพันธ์และการจัดการ แต่หลังจากได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ภาครัฐท้องถิ่นของจังหวัดภูเก็ต เข้ามาช่วยวางแผนในการดำเนินการ ชุมชนจึง ได้พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างเป็นรูปธรรมในปัจจุบัน ดังนั้น การท่องเที่ยวจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ช่วยในการแก้ปัญหาของชุมชน ประชาชน ในหมู่บ้านจะมีความเข้มแข็งและรวมตัวกันได้ ถึงแม้ว่าอาจจะมีปัญหาอยู่บ้างแต่ในอนาคตชุมชนคาดหวังว่าจะเป็นชุมชนที่เข้มแข็งอย่างแท้จริง